

دائرة المعارف مطالعات ترجمه

به سرپرستی

مونا بیکر
گابریئلا سالدنیا

ترجمه

حمید کاشانیان

نشر نو
با همکاری نشر آسیم
تهران - ۱۳۹۶

فهرست

مشاوران ارشد	دوازده
فهرست همکاران	سیزده
فهرست شکلها و اختصارات	هفده
مقدمه مترجم	نوزده
پیشگفتار سرپرستان بر ویراست اول	سی و هفت
پیشگفتار سرپرستان بر ویراست دوم	چهل و پنج
آداب فکری	۱
آموزش زبان	۶
آموزش زبان خارجی*	۱۱
آموزش و پرورش*	۱۶
اخلاقیات*	۲۷
ادبیات کودک*	۳۴
اقلیت زبانی*	۳۹
انجمن بین‌المللی مترجمان شفاهی جلسات	۴۳
استانداردسازی اصطلاحات	۴۵
استعاره ترجمه	۵۰
استعاره‌شناسی جنسیت در ترجمه	۵۷
اصطلاح‌شناسی*	۶۳
اقتباس	۷۰
اسلوب‌شناسی ترجمه ماشینی	۷۵
الگوهای ترجمه	۸۳
الگوهای هنجارگرا	۸۸
ایدئولوژی و ترجمه	۹۱
ریتا یاسکلاین	۱
گای کوک	۶
گای کوک	۱۱
داروتی کلی و آن مارتین	۱۶
مویرا اینگیلی (و کرول منر)	۲۷
گیلیان لی	۳۴
مایکل کرونین	۳۹
جنت آلمن	۴۳
خونان سگر	۴۵
روت ایوانز	۵۰
لوری چمبرلین	۵۷
لین باوکر	۶۳
گئورگس. ل. باستین	۷۰
هروالد. ل. سامرز	۷۵
تو هرمنز	۸۳
داگلاس رایسنون	۸۸
پیتر فوسیت	۹۱
بازنویسی*	۱۰۱
بانک اصطلاحات	۱۰۷
برج بابل	۱۱۱
دیمیتریس آسیما کولاس	۱۰۱
بلزنکوتی آزه	۱۰۷
داگلاس رایسنون	۱۱۱

۳۳۱	یوجین. ا. نایدا	ترجمه کتاب مقدس					
۳۴۰	داگلاس راینسون	ترجمه لغوی	۱۱۵	مورا اینگری	پناهندگی*		
۳۴۱	که پینگ	ترجمه ماشینی*	۱۱۹	داروتی کی	پیکره‌های زبانی در مطالعات ترجمه		
۳۵۳	شهناز طاهر گورچگر	ترجمه مجدد*					
۳۶۰	داگلاس راینسون	ترجمه میان‌زمانی	۱۲۷	جیمز سن آندره	تاریخ ترجمه*		
۳۶۲	داگلاس راینسون	ترجمه‌نما	۱۳۳	جودیت وودزورت	تاریخ ترجمه		
۳۶۶	پاتولو رامبلی	ترجمه‌نما*	۱۴۲	هرولد. ل. سامرز	تاریخچه ترجمه ماشینی		
۳۷۱	گوئیلآ آندرمین	ترجمه نمایشنامه	۱۴۸	داگلاس راینسون	تأویل معنی		
۳۷۶	جی هه کانگ	ترجمه نهادی*	۱۵۰	ایرا تورسی	تبلیغات*		
۳۸۲	کینگا کلادی	تصریح	۱۵۶	لوردانا پولتری	تحرك*		
۳۸۹	دفنرام ویلس	تصمیم‌گیری در ترجمه	۱۶۶	مایکل هوبی و دایان هیوتون	تحلیل تقابلی و ترجمه		
۳۹۴	داروتی کی	تعادل	۱۷۳	بزیل حاتم	تحلیل گفتمان و ترجمه		
۴۰۰	داگلاس راینسون	تقلید	۱۷۸	درک دلاباستیتا	ترجمه آثار شکسپیر		
			۱۸۵	داگلاس راینسون	ترجمه آزاد		
۴۰۳	کیت هاروی	جبران	۱۹۰	راینر گروتمن	ترجمه اثر خویش		
۴۰۷	داگلاس راینسون	جنبش هرمنوتیکی	۱۹۵	راینر گروتمن	ترجمه اثر خویش*		
۴۱۲	لویزه فون فلوئو	جنسیت و امیال جنسی*	۲۰۱	فرانسیس. ر. جونز	ترجمه ادبی*		
۴۲۰	آرمن پل فرنک	جنگ‌های ترجمه	۲۱۰	جیمز سن آندره	ترجمه بازنقلی*		
۴۲۴	مایکل کرونین	جهانی‌سازی*	۲۱۵	کارل هاینس فرینگانگ	ترجمه به کمک رایانه		
۴۲۹	سارا لایوسا بریت ویت	جهانی‌های ترجمه	۲۱۹	مینکو اوهیگن	ترجمه به کمک رایانه*		
۴۳۵	آلیسون بیبی لانسدیل	جهت ترجمه (جهتمندی)	۲۲۴	آنتونی پیم و هورست تورک	ترجمه‌پذیری		
۴۴۱	آلیسون بیبی لانسدیل	جهتمندی*	۲۳۰	تو هرمنز	ترجمه‌پذیری*		
		چشم‌اندازهای اجتماعی - فرهنگی ترجمه شفاهی	۲۳۶	داگلاس راینسون	ترجمه تأویلی		
		اجلاس*	۲۳۸	ماتوه اولوهان	ترجمه تجاری		
۴۴۹	اُورو دیریکر	چشم‌اندازهای ادراکی و تاریخی ترجمه شفاهی	۲۴۲	داگلاس راینسون	ترجمه تحت‌اللفظی		
۴۵۳	دنیل جایل	اجلاس	۲۴۶	مایکل آپرت	ترجمه تورات		
		چندزبانگی و ترجمه	۲۵۳	دیوید کانالی	ترجمه شعر		
۴۶۱	راینر گروتمن	داستانهای مصور*	۲۶۱	ویلیام. پ. آیشم	ترجمه شفاهی زبان اشاره		
۴۶۹	فدریکو زانتین	دستخط در ترجمه	۲۶۷	لورین لسون	ترجمه شفاهی زبان اشاره*		
۴۷۴	گوردون برادرستون	دگرگونی‌های ترجمه	۲۷۶	یان میسون	ترجمه شفاهی گفت و شنود*		
	ماتیس باکر، سیس کوستر، و کیتی ون لوون زوارت		۲۸۲	سسلیا ودنسیو	ترجمه شفاهی عمومی		
۴۸۵			۲۸۹	محمد گمال	ترجمه شفاهی قضایی		
		راهبردهای ترجمه	۲۹۴	دنیل جایل	ترجمه شفاهی همزمان و ترجمه شفاهی اجلاس		
۴۹۳	لارنس ونوتی	راهبردهای ترجمه*	۳۰۳	لویس پرس گونسالس	ترجمه صوتی - تصویری*		
۵۰۰	جان کرنز	راهبردهای ترجمه*	۳۱۴	ماوه آوهان	ترجمه علمی و فنی*		
۵۰۵	تری هیل	راهبردهای نشر	۳۲۰	کیت استرج	ترجمه فرهنگی*		
			۳۲۵	حسن مصطفی	ترجمه قرآن		

			۵۱۱	پیترو بوش	روال کار ترجمه ادبی
۶۷۷	لورنا هاردویک	متون کلاسیک*	۵۱۵	میریام سلامه کار	رویکرد تعبیری
۶۸۳	راینهارت شالر	محلّی سازی*	۵۱۸	راجر. ت. بل	رویکردهای ادراکی / زبانی - روانی
۶۸۹	مونا بیکر	مطالعات ترجمه	۵۲۶	ساندرا هالورسن	رویکردهای ادراکی و روان شناختی زبان*
۶۹۴	بزیل حاتم	منظورشناسی و ترجمه	۵۳۴	وانگک هوی	رویکردهای پسااستعماری*
۷۰۱	خوسه لمبرت	موضوعات تحقیق ترجمه ادبی	۵۴۱	سیوین براونلی	رویکرد توصیفی در برابر رویکرد متعهدانه*
			۵۴۷	مویرا اینگیلری	رویکردهای جامعه شناختی*
۷۰۷	اومبالدو استکونی	نشانه شناسی*	۵۵۳	پیترو فوسیت	رویکردهای زبانی
۷۱۳	ادوین گنتزلر	نظریه ادبی ترجمه	۵۶۱	اومبرتو آکو و سیری ترگارد	رویکردهای نشانه ای
۷۱۹	کریستینا شافتر	نظریه اسکوپوس	۵۶۷	کریستینا شافتر	رویکردهای نقشگرا*
۷۲۴	خونان. ک. سگر	نظریه اصطلاح شناسی	۵۷۶	ایان میسون	رویکردهای نقشمند/ارتباطی
۷۲۹	مایکل کرونین	نظریه بازی و ترجمه	۵۸۳	ماریلین گدیس رز	رویکردهای نگرورزانه
۷۳۴	مارک شاتل ورث	نظریه نظام چندگانه			
۷۳۹	کروول منر	نقد و بررسی	۵۸۷	پیترو بوش	زبان سره
۷۴۷	درک دلاباستیتا	نمایشهای تخیلی*	۵۹۱	بزیل حاتم	زبان شناسی متن و ترجمه
۷۵۲	مونیگ کامبیند و آنتونی پیم	نهادهای مترجم پرور	۵۹۷	هنریک گوئلیب	زیرنویسی فیلم
۷۶۱	خیشتن مالمر	واحد ترجمه	۶۰۵	کلین دیویس	ساخت شکنی*
			۶۱۰	فرانچسکا بیلانی	سانسور
۷۶۵	تو هرمنز	هرمنوتیک شناسی*			
۷۷۰	مونا بیکر	هنجارها	۶۱۷	ژان بوزیر	شعر*
۷۷۵		کتابشناسی			
۸۳۱		واژه نامه انگلیسی به فارسی	۶۲۳	مونا بیکر و برانیو هوکل	صداگذاری فیلم
۸۴۷		نمایه			
			۶۲۷	کریستینا شافتر	عمل (نظریه «عمل ترجمانی»)
			۶۳۱	ژان فرانسوا ژولی	فدراسیون بین المللی مترجمان (FIT)
			۶۳۴	دیوید کاتان	فرهنگ*
			۶۴۰	خیشتن مالمر	فلسفه تحلیلی و ترجمه
			۶۴۷	هانس. ی. ورم	فن آموزش ترجمه
			۶۵۳	خونان. ک. سگر	کاربردهای اصطلاح شناسی
			۶۵۹	هرولد. ل. سامرز	کاربردهای ترجمه ماشینی
			۶۶۴	جری پالم	کسب و انتشار خبر*
			۶۷۰	جولیان هاوس	کیفیت ترجمه

آداب فکرگویی^۱

بصری ضبط شد، و اصطلاح «آداب فکرگویی» یا به اختصار *TAP*، به متن مکتوب این قبیل موارد ضبط شده اشاره دارد.

هدف کلی مطالعات آداب فکرگویی آن است که سازوکازهای (mechanism) زبانی و روانی دخیل در کار ترجمه بهتر شناخته شوند. مثلاً، عرصه‌های مشخص‌تر تحقیق در این زمینه عبارتند از راهبردهای مشکل‌زدایی (کرینگز^۵، ۱۹۸۶؛ لورش^۶، ۱۹۹۱)، معیارهای تصمیم‌گیری (تیرکونن - کاندیت^۷، ۱۹۹۰)، و خلاقیت در ترجمه (کوسمال^۸، ۱۹۹۱). در مراحل اولیه تحقیق تجربی فرآیندمدار، بیشتر بر تدوین، آزمون‌گیری، و اصلاح فرضیه‌ها در مورد آنچه در «جعبه سیاه» (یا ذهن مترجم) می‌گذرد، تأکید می‌شود.

علاقه به «جعبه سیاه» ترجمه^۲، یعنی فرآیند افکاری که هنگام ترجمه کردن متن در ذهن مترجم وجود دارد، احتمالاً به قدمت خود ترجمه است. مترجمان نیز روشهای ترجمه خودشان را تحلیل کرده‌اند، مثل اینکه مشکلاتی هنگام ترجمه متن (ادبی) خاصی بروز می‌کنند و آنان چگونه می‌توانند این مشکلات را برطرف نمایند (مثلاً، بلای^۳، ۱۹۸۴؛ ری^۴، ۱۹۷۶؛ ویور^۴، ۱۹۸۹). در دهه ۱۹۸۰، روشهای تجربی روان‌شناسی اقتباس شدند تا معلوم شود که در ذهن مترجم چه می‌گذرد. پرترفدارترین این روشها، روش «فکرگویی» (یا «فکر کردن با صدای بلند») بوده که طی آن، از مترجم می‌خواهند متنی را ترجمه کند و در همان حال تا جایی که امکان دارد، افکارش را با صدای بلند بیان نماید. این مترجمان برای انجام چنین آزمایشهایی می‌بایست آموزش ویژه‌ای را می‌گذراندند تا به جای آنکه آزادانه فرآیند افکارشان را تحلیل و تبیین کنند، بتوانند آنها را به زبان آورند. کنش این مترجمان به‌طور کلی روی نوار سمعی یا

1. Think-aloud protocols

۲. نویسنده، ذهن مترجم را به استعاره شبیه «جعبه سیاه» هویما می‌داند که کلیه اطلاعات مربوط به پرواز را ضبط می‌کند. — مترجم.

3. Bly

4. Weaver

5. Krings

6. Lörcher

7. Tirkkonen-Condit

8. Kussmaul

فکرگویی، روش گردآوری داده‌ها

مشکل بررسی فرآیندهای ذهن انسان آن است که در دسترس نیستند تا به طور مستقیم بررسی و مطالعه شوند. در تحقیقات روان‌شناختی، روشهای گوناگونی، حتی به طور غیرمستقیم، به وجود آمده‌اند تا بتوان به فرآیندهای ذهن دست یافت. فکرگویی یکی از چند روش گردآوری داده‌هاست که به روند گزارش کلامی یا روش درون‌گرایانه (introspective) شهرت دارند. روشهای مذکور به طور مثال شامل درون‌نگری (introspection) (ستی) است که طی آن، فرد آزمایش‌شونده فرآیندهای افکار خود را تحلیل می‌کند، و مورد دیگر شامل گزارش کلامی گذشته‌نگری (retrospective) است که پس از انجام کار معینی برای آزمایش انجام می‌شود نه ضمن انجام آزمایش. برعکس، فکرگویی در واقع همزمان (یعنی، به طور همزمان با انجام کار صورت می‌گیرد) و هدایت نشده است (یعنی، از آزمایش‌شوندگان نمی‌خواهند اطلاعات خاصی را بیان کنند). در نتیجه، داده‌های TAP کاملتر و قابل اعتمادتر از گزارشهای درون‌گرایانه یا گذشته‌گرایانه به شمار می‌آیند؛ آنها بدان دلیل کاملترند که احتمال فراموش کردن یا حذف اطلاعات کمتر است، و نیز از آن رو قابل اعتمادترند که احتمال تحریف کردن آنها بسیار ضعیف می‌باشد (اریکسون^۱ و سایمون^۲، ۱۹۸۴). به بیان دیگر، هدف روش فکرگویی در گردآوری داده‌های آن است که تا حد امکان داده‌های تدوین‌نشده استخراج شوند، و بنابراین وظیفه آزمایش‌کننده آن است که ببینند آیا قواعد مشخصی در این داده‌ها به وجود می‌آیند، و در این صورت این قواعد کدامند. برای آنکه بیان

آزمایش‌شوندگان آسان شود و آنان افکار خود را (درون‌گرایانه) تحلیل نکنند، برخی محققان پیشنهاد کرده‌اند که آزمایش‌شوندگان تحت تمرینات ویژه‌ای قرار بگیرند و پیش از آزمایش واقعی، خود را آماده سازند (اریکسون و سایمون، ۱۹۸۷، ۱۹۸۴).

گزارشهای کلامی، پیشینه بسیار بحث‌انگیزی در روان‌شناسی داشته‌اند، به طوری که ساخت‌گرایان (structuralist) آنها را بی هیچ شرطی پذیرفته‌اند و رفتارگرایان (behaviourist) آنها را کاملاً رد کرده‌اند. در ارزیابی‌های معاصر، افراط و تفریط چندانی وجود ندارد و اکثر صاحب‌نظران اکنون معتقدند که گزارشهای کلامی وقتی با دقت استخراج و با آگاهی کافی از محدودیت‌هایشان تحلیل شوند، داده‌های ارزشمند و سودمندی از فرآیندهای تفکر انسان به دست می‌دهند (اریکسون و سایمون، ۱۹۸۴). یک سؤال مهم و بحث‌انگیز آن است که آن داده‌های گزارش کلامی ما را به فرآیندهای ذهنی می‌رسانند یا به ثمره (میانجی) این فرآیندها (که گاه محتوای ذهنی نامیده می‌شوند؛ نیسبت^۳ و ویلسون^۴، ۱۹۷۷). پاسخ به سؤال اخیر بستگی زیادی به تعریف فرآیند دارد. اگر فرآیندهای ذهنی را فعالیتهای عصبی تعریف کنیم، بدیهی است که با استفاده از روشهای گوناگون گزارش کلامی به آنها دست نخواهیم یافت. اما، مثلاً اریکسون و سایمون (۱۹۸۴) فرآیندهای فکر انسان را پردازش اطلاعات می‌دانند. طبق نظریه کلام‌یابی (verbalization) این دو صاحب‌نظر، آن بخش از پردازش اطلاعات که در حافظه

1. Ericsson	2. Simon
3. Nisbett	4. Wilson

فعال (work in memory)، یعنی در کانون توجه خودآگاه اتفاق می‌افتد، به کلام‌یابی دسترسی دارد. با وجود این، ایجاد تمایز دقیق میان فرآیندهای ذهنی و محتوای ذهنی که این دومی حاوی تجارب قبلی، کانون توجه در هر لحظه، وضعیت، احساسات، و طرحهای خاصی است (نیسبت و ویلسون، ۱۹۷۷)، ممکن است ارتباط کمتری با تحقیق در ترجمه داشته باشد. به زبان آوردن رویدادهای ذهنی که در جریان کار ترجمه صورت گرفته است، اطلاعات بیشتری درباره مرحله پنهان دیگری به دست می‌دهد که میان درک و فهم متن مبدأ و تولید متن مقصد وجود دارد. این داده‌ها خواه فرآیندهای ذهنی را نشان دهند و خواه محتوای ذهن را، دست‌کم در پاره‌ای موارد اهمیت کمتری دارند.

با این همه، TAP مزایای بسیار محدودی دارد. این محدودیتها شامل کمبود داده‌ها می‌گردد. نظر به اینکه فقط مطالبی را می‌توان به زبان آورد که خودآگاهانه باشند، آداب فکرگویی فقط می‌تواند فرآیند دخیل در هر کار ادراکی را به طور ناقص شرح دهد. این مسئله فرآیندهایی را منتفی می‌داند که مثلاً بر اثر تجربه‌ای جامع در اجرای کار خاصی، به صورت خودکار و خود به خود درآمده است. از سوی دیگر، گرچه اکثر فرآیندهای ذهنی در سطح ناخودآگاه انجام می‌شوند، بسیاری از آنها (مانند فرآیندهای ادراکی پایه) با وجود آنکه به طور کلی محور رفتار انسان هستند، مستقیماً معطوف به مطالعات ترجمه نیستند. واقعیت نیز آن است که ترجمه کردن موجب می‌شود کسانی (یعنی مترجمان) که درگیر آن هستند، از پدیده‌های خاصی نظیر تفاوت‌های ظریف معنایی که در کاربرد معمولی زبان به توجه آگاهانه اندکی نیاز دارند یا اصلاً نیاز ندارند،

آگاهتر شوند. به علاوه، ضبط صدا یا تصویر مترجم بر روی نوار، محقق را قادر می‌سازد داده‌های گزارش کلامی را با داده‌های مبتنی بر مشاهده، نظیر الگوهای زیر و بمی صدا، مکثها، حرکات چشمها، و حالات چهره و بدن، تکمیل نماید. وقتی داده‌های کلامی و مشاهده‌ای با هم ترکیب شوند، سررشته اتفاقاتی که ممکن است در ضمیر ناخودآگاه مترجم روی دهند، به دست می‌آید. در مورد ترجمه نیز باید گفت که ثمره نهایی مکتوب آن می‌تواند اطلاعاتی اضافی ارائه نماید.

دومین مشکل استفاده از آداب فکرگویی آن است که کلام‌یابی در فرآیند تحت بررسی، تأثیر بالقوه دارد. اریکسون و سایمون بر مبنای ارزیابی جامع مدارک تحقیق خود، برآنند که گزارش کلامی به هیچ‌وجه جریان یا ساختار فرآیندهای فکر را تغییر نمی‌دهد (۱۰۷ - ۷۸؛ ۱۹۸۴). با این همه، وقتی تأثیرات کلام‌یابی خصوصاً بر فرآیند ترجمه (نه به طور کلی بر فرآیند افکار) مورد ارزیابی اسلوب‌شناختی (methodological) قرار نگیرد، به دشواری می‌توان مشخص کرد که آیا همان اندازه خوشبینی به مطالعات ترجمه قابل توجیه خواهد بود یا نه. تا زمانی که تحقیقات بیشتری بر موضوعات اسلوب‌شناسانه انجام گیرد، باید - آگاهانه - به دلایل و شواهدی اعتماد و اتکا داشته باشیم که از عرصه‌های کاملاً مرتبط به دست می‌آیند، مانند تحقیق درباره فرآیندهای نگارشی که فکرگویی در آن ابزاری سودمند محسوب می‌شود (مثلاً، هیز^۱ و فاولر^۲، ۱۹۸۰؛ بریتر^۳ و اسکاردامالیا^۴، ۱۹۸۷).

1. Hayes	2. Fowler
3. Bereiter	4. Scardamalia